



Геннадій Стрельський,
НПУ ім. М. Драгоманова

ДІЯЧІ УКРАЇНИ ДОБИ НАЦІОНАЛЬНО- ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ (1917—1920 рр.).

Біографічний словник
(додаток)

ЛОЗИНСЬКИЙ МИХАЙЛО МИХАЙЛОВИЧ (1880—1937)

Український громадсько-політичний діяч, публіцист, літературознавець, історик, дипломат, юрист, перекладач. (Літературні псевдоніми — М. Закордонний, М. Михайленко, Радикал та ін.).

Народився 30 липня 1880 р. в с. Бабині (тепер с. Бабин-Зарічний Калуського р-ну Івано-Франківської обл.). Після закінчення гімназії (1900 р.) навчався на юридичних факультетах Львівського і Віденського університетів (1901—1903 рр.). Згодом жив у Цюріху (Швейцарія). Повернувшись до Львова, з початку 1906 р. співпрацював як кореспондент у київському українському часописі «Громадська думка» (згодом «Рада»), з середини того ж року був редактором львівського часопису-щоденника «Діло». У 1914—1917 рр. брав участь у діяльності Союзу Визволення України у Львові. Член Української національно-демократичної партії. З листопада 1918 р. входив до складу Української Національної Ради — вищого органу влади Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР).

У лютому 1919 р. М.М.Лозинський був учасником переговорів української делегації із спеціальною місією Антанти на чолі з французьким генералом Ж.Бертелемі про умови перемир'я і демаркаційну лінію з Польщею. З березня того ж року він працював товаришем (заступником) державного секретаря (міністра) закордонних справ Західної Області УНР. У квітні 1919 р. М.М.Лозинський виїхав до Парижу на чолі Надзвичайної дипломатичної місії ЗО УНР для вирішення спірних проблем у взаєминах з Польщею. Згодом його разом з іншими членами місії було включено до складу деле-

гації УНР на Паризькій мирній конференції.

Коментуючи байдужість дипломатів провідних західних держав на цій конференції до українських вимог, М.М.Лозинський у доповіді «Українська справа на Міровій Конференції» (жовтень 1919 р.) відзначав, що для Антанти Україна належала до розряду тих країн, які вони не вважали ворожими для себе, але й не визнавали їх повноцінними суб'єктами міжнародних відносин. З лютого 1920 р. він жив у німецькому місті Гейдельберзі, активно займаючись науковою роботою.

В 1921—1927 рр. М.М.Лозинський — професор міжнародного права і історії української політичної думки Українського вільного університету (у Відні і Празі). В кінці 1923 р. М.М.Лозинський встановив зв'язки з представниками радянського дипломатичного корпусу в Празі. Під впливом постійних контактів з ними, а також «радянськості» пропаганди в пресі політичні погляди М.М.Лозинського пройшли еволюцію в бік націонал-комунізму і радянської державності. У праці «Уваги про українську державність» (Відень, 1927) він стверджував, що «Радянська Україна стає національним і державним центром всіх українських земель, основою для здійснення соборної української державності». У 1927 р. з дозволу радянського уряду М.М.Лозинський повернувся до УСРР. Очолював кафедру права в Інституті народного господарства в Харкові (1928—1930).

М.М.Лозинський — автор багатьох науково-історичних, публіцистичних і мемуарних творів. Серед них: «Становище польських і великоруських соціалістичних партій до українського питання» (1906 р.), «Польський і руський революційний рух і Україна» (1908 р.), «Автономія країв в австрійській консти-

туції» (1912 р.), «Духовенство і національна культура» (1912), «Поділ Галичини» (1913 р.), «Українська Галичина — окремий коронний край» (1915 р.), «Утворення українського коронного краю в Австрії» (1915 р.), «Галичина в життю України» (1916 р.), «З французької політичної літератури про Україну й Польщу» (1925 р.), «У десятиріччя галицької революції: факти і спроба оцінки» (1928). Його перу належать також підручники з міжнародного права: «Міжнародне право» (1922), «Охорона національних меншостей в міжнародному праві» (1923) тощо. Чимало його досліджень присвячено життю і творчості видатних постатей українського духовного відродження: Т.Шевченка, І.Франка, М.Драгоманова, М.Павлика та ін. Переклав українською мовою ряд оповідань М.Горького, М.Гаршина, арабські казки «Тисяча й одна ніч».

Цінним джерелом вивчення історії української дипломатії 1918—1919 рр. є також твори М.М.Лозинського «Галичина на Міровій конференції в Парижі» (Кам'янець, 1919), «Галичина в рр. 1918—1920. Розвідки і матеріали» (Відень, 1922 р.) та ін.

В березні 1933 р. М.М.Лозинський був заарештований за звинуваченням у належності до т.зв. «Української Військової організації», а у вересні того ж року — засуджений до 10 років «виправно-трудоих» таборів. Пізніше був звинувачений у створенні вигаданої «контрреволюційної» організації «Всеукраїнський центральний блок» і засуджений до розстрілу (9 жовтня 1937 р.). Вирок виконано в урочищі Сандормох біля Медвежегорська (Карелія) 3 листопада 1937 р. Реабілітований посмертно (у вересні 1957 р.).

НЕРОНОВИЧ ЄВГЕН ВАСИЛЬОВИЧ (1888—1918)

Громадсько-політичний діяч України, за фахом інженер-технолог. Родом з м. Пирятин на Полтавщині. Навчаючись у Полтавській гімназії, був одним із засновників першого гімназійного друкованого органу «Відродження» (1907 р.). Під час навчання у Петербурзькому політехнічному інституті брав активну участь в українському студентському русі, очолював українську студентську громаду, її інформаційне бюро і редакцію газети «Український студент», що виходила у Петербурзі — Петрограді в 1913—1914 рр. Учасник першої світової війни.

У жовтні 1917 р. Є.В.Неронович очолював організаційний комітет III Всеукраїнського військового з'їзду, який обрав його до складу Центральної Ради. Від фракції УСДРП Є.В.Неронович у листопаді 1917 р. увійшов також до Малої ради. Очолив ліве крило УСДРП, діячі

якого виступали за співробітництво з більшовиками. Належав до тієї групи членів Центральної Ради, які готували акцію, спрямовану на її розпуск і передачу влади в Україні Раді робітничих, солдатських і селянських депутатів. У грудні 1917 р. Є.В.Неронович був делегатом I Всеукраїнського з'їзду Рад у Харкові, у лютому 1918 р. — членом виконкому Київської ради робітничих депутатів. А на II Всеукраїнському з'їзді Рад у березні 1918 р. його було обрано до складу радянського уряду України — Народного секретаріату, де він обійняв посаду Народного секретаря у військових справах. В кінці того ж місяця під час наступу військ УНР на Полтаву Є.В.Нероновича було заарештовано біля м. Великі Сорочинці і без суду розстріляно.

ОСКІЛКО ВОЛОДИМИР ПАНТЕЛЕЙМОНОВИЧ (1892—1926)

Український військовий і політичний діяч, публіцист. Народився 16 липня 1892 р. в с. Городок Рівненського повіту на Волині в сім'ї учителя. Закінчивши гімназію і учительську семінарію, працював учителем в поліському селі Жадені. У роки першої світової війни перебував на фронті, отримавши офіцерський чин. Після Лютневої революції 1917 року — комісар Тимчасового уряду в Тулі, член Ради солдатських і робітничих депутатів українського війська. Сформувавши на Волині кілька куренів українського козацтва, виїхав з ними до Києва у розпорядження Центральної Ради. Під час оборони Києва від більшовицьких військ (січень 1918 р.) — начальник оперативного відділу у штабі військового коменданта М.Ковенка.

Згодом призначений комендантом Рівненського повіту. Після гетьманського перевороту заарештований і ув'язнений. У листопаді 1918 року був одним з організаторів протигетьманського повстання на Волині. В кінці того ж року за наказом Генерального штабу Директорії В.П.Оскілко сформував на Волині і очолив 40-тисячну Південну групу військ УНР. Згодом С.В.Петлюра підвищив його до рангу генерал-хорунжого і призначив командуючим Південно-Західним (Правобережним) фронтом. 29 квітня 1919 року В.П.Оскілко здійснив спробу державного перевороту, заарештувавши у Рівному членів «лівого», «соціалістичного» уряду Б.М.Марто-са, які, за даними його штабу, співпрацювали з ворогами України. Заколот в результаті енергійних заходів С.В.Петлюри був безкровно ліквідований, а В.П.Оскілко виїхав до Польщі.

Тут він був заарештований і протягом 22 місяців перебував у таборі інтернованих

Домб'є під Краковом, де очолював Українську громаду. Невдовзі був відкликаний з посади голови Української громади за його полонофільську політичну позицію і, зокрема, участь у виборах 1922 року до польського сейму. Повернувшись до Рівного, В.П.Оскілко видавав й редагував газету «Дзвін» і очолював Український селянський кооперативний банк. 19 червня 1926 року був підступно вбитий у с. Городку, де й народився. Існує кілька різних версій щодо мотивів (політичних або кримінальних?), конкретних обставин і виконавців цього злочину, що досі точно не з'ясовані.

В.П.Оскілко залишив низку публікацій у газеті «Дзвін» («Маленька пересторога» (1924 — ч. 57), «По Полісся» (1924 — ч. 56), «Боротьба за Українську церкву» (1925 — ч. 98), «Потреба політичної організації» (1925 — ч. 122), «І буде пастир без стада» (1926 — ч. 187) та інші), а також спогади «Між двома світами» (ч. 1 — Рівне, 1924 — 72 с.).

ПАНЕЙКО ВАСИЛЬ ЛУКИЧ (1883—1956)

Український громадсько-політичний діяч, журналіст, дипломат. В.Л.Панейко народився на Золочівщині (Галичина). Змолоду брав участь в українському національно-визвольному русі. Член Української національно-демократичної партії. Закінчив юридичний факультет Львівського університету. Працював головним редактором журналу «Молода Україна» (1905 р.) і щоденної газети «Діло» (1912—1918 рр.). З листопада 1918 р. В.Л.Панейко був державним секретарем (міністром) закордонних справ Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР). У 1919—1920 рр. він брав активну участь у роботі Паризької мирної конференції. Директорія УНР призначила В.Л.Панейка заступником голови української делегації у Парижі, щоб у такий спосіб підкреслити єдність, соборність всіх земель України, спільність її зовнішньополітичної лінії. Проте він проводив у Франції «локальну політику», репрезентуючи ту частину галицьких діячів, які були незадоволені Актом злуки ЗУНР з УНР і домагались державної незалежності Галичини. Створивши і очоливши окреме представництво ЗУНР на Паризькій конференції, В.Л.Панейко повідомив голові конференції Ж.Клемансо, що «лише цій Надзвичайній Місії [у складі В.Л.Панейка (голова), Ст.Томашівського (радник) і О.Кульчицького (секретар)] дозволено репрезентувати українське населення Галичини та Буковини», оскільки, мовляв, Західна Україна припиняє визнання «конфедераційних принципів», які єднали її з 22 січня 1919 р. з «колишньою

російською Україною». Така антисоборницька орієнтація заступника голови української делегації була на руку дипломатам Польщі та їх прихильникам у Франції. У своїй заяві від 19 грудня 1919 р., розісланій усім делегаціям на Паризькій мирній конференції, В.Л.Панейко підкреслив, що заснований ним «Український Національний Комітет» має своїм кредо «відродження України у своїх етнічних кордонах, приєднаної до могутньої Росії у формі федерації». Намагаючись видати позицію цього Комітету за рупор усієї України, він включив до його складу проросійські налаштованих політиків з оточення колишнього гетьмана П.Скоропадського.

Ці і подібні заяви й дії В.Л.Панейка переконливо свідчать про відсутність політичної згоди у складі української делегації, що прирікало її діяльність на Паризькій конференції (навіть без урахування інших несприятливих обставин) на неуспіх.

Після Варшавської мирної угоди (1920 р.) і анексії Галичини Польщею В.Л.Панейко був прихильником концепції нової східноєвропейської федерації, в якій Україна разом з Галичиною була б у союзі з Росією. З кінця 1920 р. В.Л.Панейко жив і працював журналістом у Франції. У 1925 р. недовгий час перебував у Львові як редактор газети «Діло» і журналу «Політика». Згодом повернувся до Франції, де працював закордонним кореспондентом «Діла». Постійно зазнаючи критики з боку опонентів, у 30-х роках він відійшов від політичного життя. З 1945 р. В.Л.Панейко мешкав у США, заробляючи на життя вчителюванням. У 1955 р. переїхав до Венесуели, де й помер 29 травня 1956 р. (у Каракасі).

Свої погляди з питань зовнішньої політики України В.Л.Панейко найгрунтовніше виклав у книзі «З'єдинені держави Східної Європи. Галичина й Україна супроти Польщі і Росії» (Відень, 1922 р.).

ПОЛТАВЕЦЬ-ОСТРЯНИЦЯ ІВАН ВАСИЛЬОВИЧ (1890—1957)

Український військовий і політичний діяч. Походив з давнього козацького роду. Народився 26 вересня 1890 р. у Суботові Чигиринського повіту Київської губернії. У 1912 р. закінчив кадетську школу у Чугуєві. Офіцер царської армії, учасник першої світової війни. У жовтні 1917 р. обраний наказним отаманом, членом Генеральної Ради Вільного Козацтва. У травні — листопаді 1918 р. — генеральний писар гетьмана П.П.Скоропадського. З 1919 р. в еміграції у Німеччині, де заснував у 1920 р. організацію Українське народне козацьке товариство (УНАКОТО) і з

1923 р. почав створювати осередки «вільних українських козаків» із марним наміром відновити й очолити гетьманат. У 1923—24 рр. видавав у Мюнхені газету «Український Козак». І.В.Полтавець-Остряниця належав до керівної верхівки основної екзильної організації гетьманців — Українського союзу хліборобів-державників (УСХД). У 1932 р. він учинив спробу створити окреме політичне угруповання, заснувавши так званий Український народний козацький рух (УНАКОР), і проголосив себе «гетьманом і національним вождем всієї України обох боків Дніпра та військ козачих і запорозьких». З 1933 р. співробітничав із шефом зовнішньо-політичного відділу нацистської партії А.Розенбергом, розробляючи проекти створення загонів Вільного козацтва у складі Вермахту. У 1942 р. відійшов від політичної діяльності. Помер у Мюнхені (ФРН).

ТОКАРЖЕВСЬКИЙ-КАРАШЕВИЧ ЯН (ІВАН) СТЕПАНОВИЧ (1885—1954)

Український дипломат, історик-геральдист. Народився у селі Чабанівці Ушицького повіту на Поділлі 24 червня 1885 р. Походив зі старого польського знатного роду (Янишевських), князь. Після закінчення університету у Фрайбурзі (Швейцарія) працював у полтавському губернському земстві (1911—1918 рр.).

З літа 1918 р. Я.С.Токаржевський-Карашевич — на дипломатичній службі Української Держави і Української Народної Республіки. Зокрема, він працював першим радником українських посольств у Відні (з червня 1918 до червня 1919 рр.) і Стамбулі (з серпня 1919 до березня 1920 рр.), згодом (з 25 березня до жовтня 1920 р.) очолював посольство УНР у Стамбулі, при дворі турецького султана. Яскраве відображення ця сторінка новітньої української дипломатії знайшла у його творі «Царгородські спомини» (1919—1921), виданому у журналі «Визвольний шлях» (Лондон, 1952, № 7).

Наприкінці 1920 р. Я.С.Токаржевський-Карашевич виїхав до Тарнова, де обіймав посади товариша міністра, а з 12 січня 1922 до 3 вересня 1924 рр. — міністра закордонних справ екзильного уряду УНР. З кінця 1924 р. він жив і працював у Парижі, де заснував і очолив французьке Товариство українознавства, а також був головою ради Міжнародного Геральдичного Інституту. Пізніше мешкав у Римі (з 1936 р.) і в Лондоні (з 1948 р. й до смерті 18 листопада 1954 р.). Автор багатьох праць з української історії і геральдики, що видані як українською, так і чотирма іноземними мовами: польською, французькою,

італійською і німецькою. Серед них — серія статей Я.С.Токаржевського-Карашевича на сторінках журналу «Визвольний шлях» (Лондон): «До історії роду Орликів» (1952, № 9), «Гетьман Мазепа — князь Священної Римської Імперії» (1953, № 7), «Бій під Полтавою: Історичний фон» (1954, № 9—10), «Жінки в житті Мазепи» (1954, № 6—8), «Суспільний лад княжої України» (1955, № 9), «Віче в княжій Україні» (1955, № 12), «Хмельниччина з погляду права» (1957, №№ 11—12; 1958, № 1; 1962, № 4—5, № 6; № 7—8; № 9; № 12), «Конституційна історія України» (1961, №№ 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11), а також спогади про Дмитра Дорошенка і Олександра Лотоцького як дипломатів. Він також підготував до видання унікальне історичне джерело — «Діярий гетьмана Пилипа Орлика» (Варшава, 1936).

На схилі життя Іван (Ян) Степанович написав також змістовну монографію «Історія української дипломатії». На жаль, вона не була виданою і не використовувалась досі дослідниками міжнародної діяльності уряду УНР. Уривки з цього твору Я.С.Токаржевського-Карашевича побачили світ під назвою «До джерел наших державних традицій у журналі «Визвольний шлях» (1955, № 4).

НАРІЖНИЙ СИМОН ПЕТРОВИЧ (1898—1983)

Український історик, музеєзнавець, архівіст, бібліограф, громадський діяч. Походив з давнього козацького роду. Народився 30 січня 1898 в. с. Сокильці Полтавської губернії. Після закінчення середньої комерційної школи в Кобеляках (1918 р.) поступив на заочний відділ історико-філологічного факультету щойно заснованого Полтавського університету. Ще у Кобеляках активно залучився до національно-визвольного руху. З 1919 р. був редактором полтавської української газети «Рідне слово». З серпня 1921 р. працював секретарем Полтавського кооперативного технікуму. У жовтні 1922 р. емігрував до Чехословаччини, де через місяць став студентом Карлового університету і паралельно вчився на філософському факультеті Українського Вільного університету (1922—1926 рр.). У березні 1927 р. захистив дисертацію на тему «Гетьманування Виговського, Хмельниченка та Тетері», отримавши диплом доктора філософії. З 1928 по 1932 рр. С.П.Наріжний працював на кафедрі всевітньої історії середніх і нових віків Українського високого педагогічного інституту ім. М.Драгоманова у Празі, видав навчальний посібник «Нариси з історії середньовіччя. Мусульманський світ» (Прага, 1931), огляд «Української публікації до всевітньої історії» (Книголюб, 1931. Кн. 3—4), вів постійну рубрику аналізу матеріалів з україн-

ніки у часописі «Слов'янський огляд». Згодом (у 1933 р.) перейшов на посаду професора кафедри історії України і Східної Європи в Українському Вільному університеті (Прага). У 1923—1933 рр. С.П.Наріжний був активним членом Українського історико-філологічного товариства в Празі (з 1929 р. виконував обов'язки вченого секретаря). Його праця «15 літ діяльності Українського Історично-Філологічного Товариства в Празі (1923—1938)» (Прага, 1940) — своєрідний унікальний звіт про його діяльність, що містить повний список усіх 611 доповідей, проголошених і обговорених на 404 засіданнях товариства. З 1930 р. до 1948 р. біографія С.П.Наріжного тісно пов'язана також з Музеєм визвольної боротьби України у Празі, де разом з його довголітнім директором Д.В.Антоновичем він невтомно і безкорисливо (на громадських засадах, без будь-якої фінансової винагороди) займався збиранням, упорядкуванням, збереженням і дослідженням багатющих фондів цього музею, що складались з трьох основних частин — музейної, бібліотечної та архівної і у цілому становлять неоціненний скарб національної культури українського народу. На матеріалах цього музею С.П.Наріжний створив фундаментальну книгу «Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами». (Ч. 1. — Прага, 1942. — 367 с. + численні ілюстрації, світлини), яка й донині є неперевершеним дослідженням і водночас цінним джерелом подальшого вивчення цієї теми. Другу частину цієї праці С.Наріжного через об'єктивні обставини видати не вдалося. Її рукопис нині зберігається в одному з центральних архівів України (ЦДАВО України, ф. 4432). Зовсім недавно, у 1999 р., зусиллями групи київських архівістів і видавництва ім. О.Теліги ця частина праці С.Наріжного побачила світ у незалежній Україні. Після американського бомбардування Праги 14 лютого 1945 р., коли постраждало приміщення Музею і значна частина його фондів, С.П.Наріжний взяв найактивнішу участь у врятуванні тих матеріалів, які збереглися. Після піврічної перерви музей в кінці 1945 р. відновив свою діяльність. І хоча під тиском властей Чехо-Словаччини, які все більше виявляли свою політичну орієнтацію на Радянський Союз, довелося перейменувати його назву на «Ук-

раїнський музей» і, відповідно, змінювати зміст та форми роботи, до початку 1948 р. С.П.Наріжному все ж вдалося поповнити фонди музею новими матеріалами, надісланими українськими організаціями і громадянами діаспори, залучити до співпраці молодих людей із числа студентства. Але умови праці ставали дедалі складнішими. Після приходу до влади в Чехо-Словаччині комуністів музей було закрито, а більшість його фондів вивезено до СРСР й розпорошено по багатьох архівах Києва та Москви. Серед найцінніших джерел вивчення різних питань про цей музей і його фонди є твір С.П.Наріжного «Як рятували Музей Визвольної Боротьби України» (Цюрих, 1959) і підготовлені ним «Матеріали до історії Музею Визвольної Боротьби України в Празі» (ТТ. 1—3. — Цюрих; Вінніпег, 1957—1959), видані після переїзду вченого до Австралії (1951 р.). Перу С.П.Наріжного належить (крім названих вище) чимало інших праць з історії України (особливо другої половини XVII ст.), з історіографії (про діяльність і творчу спадщину В.Антоновича, В.Біднова, М.Василенка, Я.Шульгина та інш.), про історичні установи, товариства, зокрема про Одеське товариство історії і старовини, Харківське історично-філологічне товариство, Полтавський університет, Історичне товариство Нестора Літописця тощо). Серед них: «Московська служба» Івана Виговського // ЗНТШ. — 1928. — Т. 149, СС. 117—139; Гетьманство Івана Виговського // Праці Укр. Високого педагогічного інституту ім. М.Драгоманова. — Прага, 1929. — Т. 1, СС. 159—187; Полтавський університет. — Париж. 1930; Нариси з історії середньовіччя. Мусульманський світ. — Прага, 1931; Судівництво й кари на Запоріжжі. — Прага, 1939. — 30 с; 15 літ діяльності Українського Історичного Філологічного Товариства в Празі (1923—1938). Прага, 1940; Розслідування московських посланців на Україні в другій половині XVII віку. — Прага, 1941—22 с.; Сторінка з чесько-українських взаємин; Український музей у Празі. — Вінніпег, 1949 (псевдонім — І.Бирич); Історичне товариство Нестора Літописця в Києві // Український історик, 1975, ч. 1—2, 3—4; 197, ч. 1—4 та ін.

Помер С.П.Наріжний 23 липня 1983 р. у м. Сідней (Австралія).

